

Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi

Özet

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları gelişmekte olan ülkeler için önemli bir sermaye kaynağıdır. Bu yatırımlar sermaye sağlamanın yanında ekonomik büyümeyi, ihracatı, istihdamı olumlu yönde etkiler ve teknik bilgi, üretim, yönetim ve pazarlama bilgisinin ülkeye transferini gerçekleştirir. Türkiye’nin küresel düzeyde rekabet edebilen bir ekonomiye dönüşümü için de doğrudan yabancı sermaye yatırımları önem taşımaktadır. Yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik çabalara rağmen, özellikle yeni üretim kapasitesi yaratmaya dönük yabancı yatırımcılar için Türkiye halen cazip bir ülke konumuna gelememiştir. Bu çalışmanın amacı Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının analizini yaparken bu yatırımların makro ekonomik etkilerini incelemek, yatırımlarının artış yetersizliğini ve bunu önlemek için yapılması gereken uygulamaları açıklamaktır.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan yabancı sermaye yatırımı, Türkiye, Ekonomik etki

Begüm Erdil ŞAHİN¹

Evolution of Foreign Direct Investments in Turkey

Abstract

Foreign direct investments are important sources of capital for the developing countries. Besides serving as a capital, these investments also affect economical development, export and employment positively and provide the transfer of technical, production, management and marketing knowledge to the countries. Foreign direct investments are also important for the transformation of Turkey into a globally competitive economy. Despite the efforts for improvement of investment environment, Turkey is still not an attractive country for the foreign investors aiming to create new production capacities. While the aim of this study is to analyze the foreign direct investments in Turkey, it is also to investigate the macroeconomical impacts of these investments, the insufficient increases of these investments and to explain what could be done to prevent these insufficiencies.

Keywords: Foreign direct investments, Turkey, Economical impact

¹ Arş.Gör., İstanbul Kültür Üniversitesi, İşletmecilik Meslek Yüksek Okulu, b.sahin@iku.edu.tr

GİRİŞ

Küreselleşme süreci öncesinde yeterince önemsenmeyen yabancı yatırımlar günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin kalkınmalarına katkı sağladığı için ilgi odağı haline gelmiştir. Yabancı yatırımlar bir ülkenin sabit sermaye stokunun artmasına katkıda bulunmakta, ülkeye yeni teknoloji ve işletme bilgisi sağlamakta, istihdam yaratmakta, rekabeti geliştirmekte ve ödemeler dengesi açıklarının kapatılmasına katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle küreselleşen dünyada ülkeler yabancı sermayeyi teşvik yönünde düzenlemeler yapmakta ve ülkelerine daha fazla yatırım çekmeye çalışmaktadırlar. Ancak doğrudan yabancı sermaye yatırımları ülke ekonomisi üzerinde yabancı denetiminin artması, ekonomik bütünlüğün bozulması, yerli şirketler karşısında haksız rekabet üstünlüğü, döviz giderlerinin artması ve teknolojik bağımlılık gibi olumsuz etkiler de yaratabilmektedirler.

Bu çalışmanın amacı Türkiye’nin küresel düzeyde rekabet edebilen bir ekonomiye dönüşümü için kilit öneme sahip doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının analizini yaparken bu yatırımların makro ekonomik etkilerini incelemektir. Bu çerçevede öncelikle yabancı sermaye kavramı ve yabancı sermaye yatırım türleri ile bu yatırımlarını etkileyen faktörler belirtilmiştir. Ardından doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ödemeler dengesi, milli gelir, teknoloji ve istihdam etkisi gibi makro ekonomik etkileri açıklanmış, yıllara göre ülkemize gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Son olarak da Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının artış yetersizliği ve bunu önlemek için kısa, orta ve uzun vadede yapılması gereken uygulamalara yer verilmiştir.

1. Yabancı Sermaye Yatırımları

Bir ülkede yerleşik bulunanların kendi ülke sınırları dışında servet elde etmelerine uluslararası yatırım veya yabancı sermaye yatırımı adı verilmektedir. Yabancı sermaye yatırımları portföy yatırımları ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Seyidoğlu, 2001:664). Portföy yatırımları, yabancı tahvil veya hisse senedi gibi sermaye piyasası araçlarına ya da para piyasası araçlarına yapılan yatırımlardır. Sıcak para hareketleri olarak da adlandırılmaktadırlar. Bu ya-

tırımlar, kısa süreli bir sermaye hareketi olarak ekonomiye sağladığı faydaların yanında, ani sermaye çıkışına da sebep olarak, kriz dönemlerinde para piyasalarında istikrarsızlığa neden olabilmektedirler. Bazı gelişmekte olan ülkeler tarafından bu nedenle kısıtlanmakta, bazı durumlarda ise tümüyle engellenmektedir (Çapraz ve Demircioğlu, 2003:16-19). Doğrudan yabancı sermaye yatırımı bir şirketin üretimini kendi ülke sınırları dışına yaymak için ana merkezi dışında başka ülkelerde üretim tesisi kurması veya satın alması şeklinde yapılmaktadır (Seyidoğlu, 2001:664). OECD normlarına göre doğrudan yabancı yatırım ise bir başka ülkede kalıcı çıkar elde etme amacını yansıtmaktadır. Buradaki söz konusu kalıcı çıkar kavramı yabancı sermaye yatırımcısı ile yatırım ve yatırımın kontrolü konularında uzun dönemde bağımlılığı ifade etmektedir (OECD, 1999:7-8).

Yabancı yatırımlar bir ülkenin sabit sermaye stokunun artmasına katkıda bulunur, ülkeye yeni teknoloji ve işletme bilgisi sağlar, istihdam yaratır, rekabeti geliştirir ve ödemeler dengesi açıklarının kapatılmasına katkıda bulunurlar. Bu nedenle küreselleşen dünyada ülkeler yabancı sermayeyi teşvik yönünde düzenlemeler yapmakta ve ülkelerine çekmeye çalışmaktadırlar (Karabalık, 1998:1-3).

2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler

Dünya ekonomisinin küreselleşmesiyle birlikte gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki işbirliği artmıştır. Ticareti sınırlayan engellerin azalması uluslararası ticaret hacmini genişletmiş, teknoloji transferi artmış, finans piyasaları gelişmiş, işgücü akımları hızlanmış, yabancı sermaye akışında önemli gelişmeler meydana gelmiştir (Aktan ve Şen, 1999). Küreselleşme süreci öncesinde yeterince önemsenmeyen yabancı yatırımlar bugün gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin kalkınmalarına da katkı sağladığı için ilgi odağı haline gelmiştir.

Bunlara ek olarak, sanayi faaliyetlerinin belli bir coğrafi bölgede yoğunlaşması yerine, işletmeler arasındaki işbirliği artışıyla sınır ötesine yatırımlar yapılmaya başlanmıştır. Firmalar da genişleyen pazardan pay alabilmek birbirleriyle rekabet etmeye ve daha kaliteli ürünleri daha ucuza üretebilmenin yollarını aramaya başlamışlardır. Bu nedenle gelişmiş ülkeler gerekli olan ucuz işgücünü,

ucuz hammaddeyi, uygun şartları elde edebilmek için sermaye ve teknoloji transferi yapmaktadırlar. Gelişmekte olan ülkeler de ise, sermaye ve teknoloji yetersizdir. Satın alma gücünün düşük olması, iç tasarrufların ve dövizlerin yetersiz olması bu ülkelerde sanayinin gelişimini ve rekabet gücünü olumsuz yönde etkilemektedir. Ancak gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelere göre, ucuz işgücü ve diğer uygun şartlara sahip olması nedeniyle ülkelerine yabancı sermaye çekerek kalkınmaya çalışmaktadırlar. Dış borç almak yerine bu ülkelerin yabancı sermayeye yönelmeleri ihtiyaç duydukları sermaye birikimini sağlamada daha etkili bir yol olarak görülmektedir (Oksay, 1998).

Sermayenin ait olduğu ülkeden çıkıp, diğer bir ülkeyi kalkındırmak amacıyla yatırıma dönüşmesinin bunların dışında çok çeşitli nedenleri vardır. Gelişme seviyeleri farklı olan ülkelerde sermayenin getirisi de değişmektedir. Bu durum sermayenin getirisinin az olduğu ülkeden yüksek olduğu ülkeye doğru bir sermaye akışına sebep olur.

Yabancı sermayenin bir ülkeye gelmesini nedenleri:

- Kar elde etmek
- Ucuz hammadde ve işgücü sağlamak
- Yeni pazarlar elde etmektir.

Yatırım kararını en çok etkileyen faktörler arasında pazara hakim olma isteğinden sonra, gümrük tarife ve dış ticaret engellerinden kurtulma arzusu gelmektedir (Ülger, 1988:260). Çünkü ihracatçı ülkenin uygulamaya koyduğu tarife ve kotalar piyasanın tercih edilmesini olumsuz yönde etkiler. Yatırımcılar doğrudan yabancı sermaye yatırımı yaparak, piyasada üretime başlayarak bu gibi sınırlamalardan kurtulmaktadır (Seyidoğlu, 1994:301-304).

Yatırım kararında, ülkenin ekonomik ve siyasal istikrarı, yabancı sermaye konusundaki yasal düzenleme ve uygulamalar, alt yapı yatırımlarının tamamlanıp tamamlanmadığı ve ülkenin teknoloji kapasitesi de etkili olmaktadır. Diğer yandan yabancı yatırımcı için, elde ettiği karı kendi ülkesine transfer etmesi önem taşımaktadır. Karını transfer edemeyen müteşebbis için yaptığı yatırım önemini kaybetmektedir (Demircan, 1971:94).

Ülkenin sahip olduğu ucuz ve kalifiye iş gücü, iç pazarın büyüklüğü, gelişmiş pazarlara olan yakınlığı ve o ülkedeki ulaştırma-haberleşme imkanları doğrudan yabancı sermaye girişlerini etkileyen önemli unsurlardır. Ayrıca yatırım yapılacak ülkedeki ekonomik istikrar, yabancı sermaye mevzuatı, sağlanan teşvikler, bürokratik engellerin azaltılması, vergi politikası ve vergi oranları ile dış ticaret politikaları yabancı yatırımcıların kararlarını etkileyen temel faktörlerdir (Özyıldız, 1998:3-4).

3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Makro Ekonomik Etkileri

Yabancı sermaye yatırımlarının ülke ekonomisinin kalkınmasına yaptığı katkıların daha çok anlaşılmasıyla, ülkeler yabancı sermayeden aldıkları payı artırabilmek için, daha cazip koşullar hazırlamaya çalışmaktadır. Daha önceleri yabancı sermayeye; sermaye açığını gidermek, üretimi artırmak, işsizliği önlemek, üretim maliyetlerini düşürmek; ucuz işgücü, taşıma giderlerinden tasarruf sağlamak, düşük vergi avantajlarından faydalanmak, ucuz hammadde kullanmak, döviz rezervlerini genişletmek gibi nedenlerle başvurulmaktaydı.

Günümüzde ise, bu faktörlere ilave olarak yabancı sermaye yatırımlarına; ülkedeki rekabet ortamını düzenlemek, ülkeye yeni teknoloji sağlamak, know-how getirmek, gelişmiş ve sermaye ihraç eden ülkelerin politik ve ekonomik desteğini sağlamak, promosyon, dışa açılmak, çevreyi korumak, insan kaynaklarının geliştirilmesi gibi nedenlerle de başvurulmaktadır. Ayrıca, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, istihdamı artırmak, insan kaynaklarını yönlendirmek ve daha iyi bir eğitim görmelerini sağlamak açısından önemli görevler üstlenmektedir (Oksay, 1998). Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının bazıları ülke ekonomisine katkı sağlarken, bazıları da ekonomi üzerinde yük oluşturmaktadır. Ayrıca bazı etkiler, yatırımın yapıldığı anda ortaya çıkarken, bazılarından ancak uzun zaman sonra sonuç alınabilmektedir.

3.1. Ödemeler Dengesi Etkisi

Doğrudan yatırımlar, ev sahibi ülkenin ödemeler bilançosu üzerinde çeşitli etkiler meydana getirir. Fabrika kurmak için ülkeye gelen yatırım sermayesi bir defaya mahsus olmak üzere ülkenin öde-

meler dengesine olumlu katkıda bulunur. Doğrudan yatırım üretime başladığında ise, gerek ihracat gerekse ithal ikamesi üretim şeklinde ödemeler dengesine katkıda bulunmaya devam eder. Ancak uzun dönemde şirketin ana ülkeye sermaye transferi ile ödemeler dengesi etkisi de azalmaktadır. Diğer yandan yatırım yapan şirket, hammadde ve diğer girdileri, üretimini devam ettirebilmek için ithal etmek zorunda ise, bu durum, ev sahibi ülkenin ödemeler dengesinde olumsuz bir etki yaratmaktadır (Karluk, 2001:102).

Gelişmekte olan ülkeler döviz darboğazlarını aşmak için de, yabancı sermayeyi etkin bir araç olarak kullanmaktadırlar. Yabancı sermaye ülkeye sağladığı döviz gelirleri ve ithalatı ikame edici, ihracatı artırıcı etkisiyle, ödemeler dengesine olumlu katkıda bulunmaktadır (Berksoy ve diğerleri, 1989:36).

3.2. Milli Gelir Etkisi

Doğrudan yabancı yatırımlar, ev sahibi ülkenin milli gelirine net katkı sağlarlar. Yabancı sermaye ülke içinde üretimde bulunduğu için elde edilen üretim miktarı ülkenin gayri safi milli hasılasına katılır. Ancak yabancı sermayenin üretimde kullandığı girdileri kendisinin üretilmediğine dikkat etmek gerekir (Karluk, 1983:21). Tam rekabet şartlarında, doğrudan yatırımın sermayenin azalan marjinal geliri ile ev sahibi ülke ekonomisine olan faydasının, yatırımcının ülkeden çıkardığı ekonomik değerden mutlaka fazla olması gerekmektedir (Karluk, 1996:474-477).

Bir ulusal ekonominin daha hızlı büyüyebilmesi için öncelikle daha fazla yatırım yapması gerekir. Yatırımdaki artış ise daha fazla tasarruf ve daha az borçlanma ile sağlanır. Bir ulusun topluca tasarruf etmesini sağlamak zor olduğu için hükümetlerin devreye girmesi, yatırım ve tasarrufları teşvik etmesi, vergi gibi önlemleri yürürlüğe koyması şarttır. Kalkınmak isteyen ülkelerin istikrarlı büyümeye ihtiyaçları vardır. Büyüme istikrarlı olduğunda doğrudan yabancı sermaye girişi de daha kolay gerçekleşmektedir. Ancak ekonomik istikrarın yanı sıra yabancı sermayeyi çekmek için başka koşullara da dikkat etmek ve özen göstermek gerekir. Ekonomi ile ilgili yasalar ve kararlar beklenmedik zamanlarda ve sık sık değiştirilmemelidir. Ekonomik ve siyasal istikrar ülkeye özellikle sabit yatırım biçiminde yabancı sermaye çekmenin ge-

rekli koşulu olmakla birlikte, tek başına yeterli değildir (Alkin, 2001:13-15).

3.3. Teknoloji Etkisi

Gelişmekte olan ülkelerde sermaye birikimindeki yetersizliği gidermek için özel yabancı sermaye girişine izin verildiği zaman, yabancı sermaye teknolojiyi de beraberinde getirir. Yabancı sermayenin getirdiği teknoloji genellikle ana firmadakinin farklı düzeydedir. Çünkü yabancı sermayenin kurduğu tesisler hammadde veya ara girdileri ana fabrikadan getirip üretimde bulunan ara fabrikalar niteliğindedir. Buna gelişmekte olan ülkelerde yaygın olarak görülen montaj tesisleri örnek olarak gösterilebilir. İleri teknolojiye ve büyük sabit sermaye yatırımına gereksinim duyan hammadde ve parçalar çoğunlukla ana firmadan ithal edilmektedir. Basit teknoloji ve düşük sabit sermaye ile üretilecek parçalar ise gelişmekte olan ülkelere üretilmektedir. Bu durum ülkenin sanayileşmesi açısından önemle üzerinde durulması gereken bir noktadır (Alkin, 2001:13-15).

Gelişmekte olan ülkeler için yeni teknoloji transferi çoğunluğu vasıfsız olan işgücünün eğitilmesi ve yönetim becerisinin kazandırılması gerekliliği sorununu ortaya çıkarmaktadır. İlk başta yabancı sermaye teknolojiyle birlikte üretim yönetimi ve işletmecilik alanındaki yenilikleri yönetici ve üst seviyede teknisyen niteliğindeki çalışanını da beraberinde getirmektedir (Minibaş, 1998:62). Getirdiği kalifiye çalışanları ile gelişmekte olan ülkelerdeki müteşebbisleri eğitmektedir. Yabancı sermaye bankacılık, ihracat, üretim ve teknoloji alanındaki yönetim ve işletmecilik bilgilerinin yaygınlaşmasını sağlamaktadır. Çünkü yalnızca teknolojinin transferi yeterli olmamakta, kullanılacak bu yeni teknolojinin ülkeye uyumunu sağlamak ve buna uygun kadronun da yetiştirilmesi gerekmektedir (Uras, 1986:42).

3.4. İstihdama Etkisi

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının istihdama etkisi konusunda iki farklı durum ortaya çıkmaktadır. Çok uluslu firmalar sermaye ihraç eden ana ülkenin istihdamını azaltıcı, buna karşılık gittikleri ülkenin istihdamını artırıcı yönde rol oynamaktadırlar. Sendikalar işsizliği arttırabileceği düşüncesiyle çok uluslu firmaların sermaye ihracın-

dan şikâyet etmektedirler. Bu firmalar ucuz işgücünün olduğu ülkelere yönelerek ana ülkedeki ücretlerin yükselmesini önlerler. Bazıları ise gittikleri ülkelere daha çok mal satarak ana ülkenin hem gelirini hem de istihdamını arttırmaktadırlar. Kısa dönemde sendikaların iddiaları doğru olsa bile, uzun dönemde ana ülkenin refah seviyesini arttırmaktadırlar. Ancak, doğrudan yabancı sermaye yatırımına ev sahipliği yapan ülkede de çok uluslu şirketlerin istihdamı artırma durumu her zaman mümkün olmayabilir. Bazı durumlarda ana şirket yeni bir fabrika inşa etmeyip, onun yerine kurulu firmayı satın alabilmektedir. Bunun yanı sıra çok uluslu firmalar gittikleri ülkede çalışanları yüksek seviyelere getirmeye pek yanaşmamaktadırlar. Bu durumda da ana ülke ve çok uluslu firmaya ev sahipliği yapan ülke arasında sorunlar ortaya çıkmaktadır (İyibozyurt, 1995:129).

Çok uluslu şirketler rekabet gerektiren verimli teknolojileri kullanmaktadırlar. Yabancı sermayeye ev sahipliği yapan ülkenin ithal edilen teknolojiye uyumu ve onu geliştirmedeki becerisi istihdamı etkilemektedir. İstihdam üzerindeki etkiler ülke şartlarına göre değişiklik göstermektedir (Cömert, 1996:6). Teknoloji geleneksel olarak yapılan işleri ortadan kaldırıp yeni iş alanları yaratarak toplumda istihdam ve mesleki eğitim konusunda sorunların ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Ercan, 1988:29). Sanayi sektörüne gelen yabancı sermayenin ise istihdama olumlu yönde etki edeceği söylenebilir. Fakat burada kullanılan teknolojinin emek ya da sermaye yoğun olması istihdama etkinin sınırlarını belirleyecektir (Terliksiz, 1998:241).

Ülkeye gelen yabancı yatırım, bazı sektörlerin yeniden yapılanmalarına sebep olurken; bununla rekabet edemeyen yerli istihdam ise kısa dönemde azalmakta ve yenilenme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Uzun dönemde ise, kaynaklar daha verimli kullanılmakta pazarlara giriş yatırımcıların ürünlerine olan ihtiyacı arttırmakta dolayısıyla istihdamın artmasını sağlamaktadır. Örneğin; şirket birleşmeleri ve satın almaları, kısa dönemde istihdamı azaltmasına karşılık eğer yatırım yapılmamış olsa istihdam kayıpları çok daha fazla olabil-

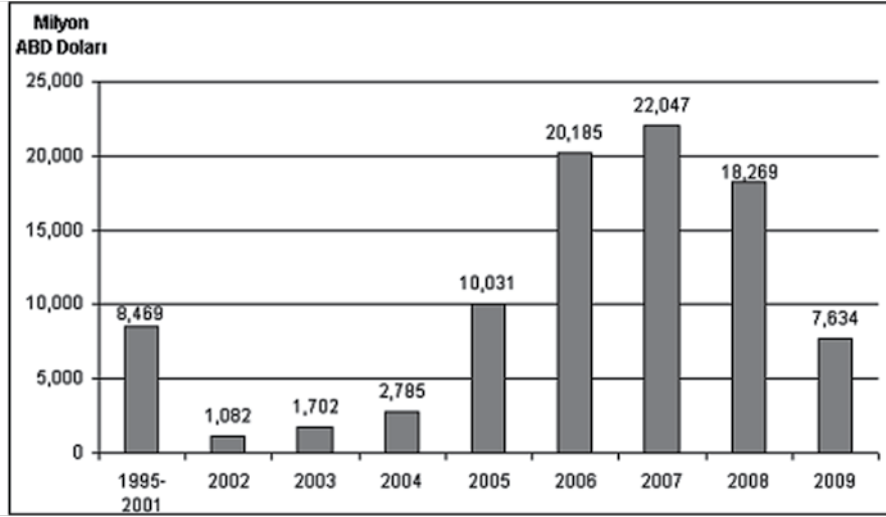
mektedir. Özelleştirme yoluyla yapılan yatırımlarda da benzer durum geçerlidir. Özelleştirmeden sonra istihdam kısmen azalmaktadır. Ancak bu durum şirketin kapanmasından daha iyidir (Cömert, 1996:7).

4. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye

Türkiye’de yabancı sermaye girişi, uygulanan liberal politikalar çerçevesinde, özellikle 1980’li yıllarda ağırlık kazanmaktadır. 1980 sonrası alınan kararlar ve yapılan uygulamalar doğrultusunda liberalleşme eğilimi başlamış ve yabancı sermaye de bundan olumlu yönde etkilenmiştir. Ancak yabancı sermayeden elde ettiği pay diğer ülkelerle kıyaslandığında bu artışlar yetersiz kalmıştır. Kamu açıkları ve buna bağlı oluşan yüksek enflasyon, siyasi istikrarsızlık, 1990’lardan bu yana yaşanan ekonomik krizler, Türkiye’nin potansiyelini kullanmasını engellemiştir (Tunca, 2002:28).

24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Tedbirleri ve 8/168 Sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi gibi düzenlemelerle yabancı sermaye teşvik edilmeye çalışılmış ve bu tarihten sonra da önemli artışlar kaydedilmiştir. 1980 yılında mevcut yabancı sermaye miktarı 35 milyon dolar iken 1982 yılında yaklaşık 3 kat artarak 103 milyon dolar olmuştur. 1990’larda da yabancı sermaye yatırımları liberal ortamın etkisiyle artış hızını sürdürmüştür. 1991 yılında izin verilen yabancı sermaye tutarı 1,97 milyar dolar olurken fiili giriş ise 1 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir. 1992 yılında yapılan mevzuat değişikliği ile ilk kez 1993 yılında izin verilen yabancı sermaye 2 milyar doları aşmıştır (Hazine Müsteşarlığı, 1980-2003). 1997 yılında ise Türkiye ekonomisi Güneydoğu Asya’da başlayan ve 1998 yılında Rusya Krizi ile etkisini genişleten uluslararası krizden büyük ölçüde etkilenmiştir. Rusya’da çıkan bu finansal krizin ardından, Türkiye’den 6 hafta içerisinde 6 milyar dolar yabancı yatırım çıkışı gerçekleşmiştir (Eğilmez ve Kumcu, 2004:382-384). Yabancı sermaye yatırımları ise 1999 yılında 1,7 milyar dolar olmuştur.

Grafik 1: 1995-2009 Döneminde Türkiye’de Doğrudan Uluslararası Yatırımlar

(Yabancıların Gayrimenkul Alımları Dahil)

Kaynak: TCMB

2000 yılında yabancı sermayede rekor düzeyde bir artış yaşanmıştır. 2000 yılında izne bağlanan yabancı sermaye miktarı önceki yıla göre yaklaşık 2 kat artarak 3,48 milyar dolar olurken, yabancı sermaye girişleri de 1,5 milyar dolar seviyesini aşarak 1,72 milyar dolar olmuş, 2001 yılında ise 3,2 milyar dolar ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2002 de tekrar gerilemiş 2003 yılında da 150 milyon dolara kadar inmiştir. Bu hareketlilik ise yurt içinde yaşanan siyasi ve ekonomik ortamın yarattığı belirsizlik nedeniyle yatırımcıların güveninin azalmasından ve 2001 yılında yaşanan ekonomik krizden kaynaklanmıştır (Tunçsiper ve Sakarya, 2004).

Yaşanan ekonomik kriz sonrasında büyüme, enflasyon ve faiz oranları gibi makro ekonomik göstergelerde meydana gelen iyileşme; AB ile tam üyelik müzakerelerine ilişkin sürecin etkisi ve yatırım ortamına yönelik yapısal reformlar Türkiye’nin doğrudan yatırımlar açısından cazibesini yeniden artırmıştır (Hazine Müsteşarlığı, 2006: 4-16). 2005 yılında ülkemizdeki, doğrudan yatırımlar 2004 yılına göre yaklaşık 3,6 kat artış göstererek 10 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Bu tutarın 8.5 mil-

yar dolarlık kısmını sermaye transferleri, kalan 1,8 milyar dolarlık kısmını ise yurtdışındaki yerleşiklerin Türkiye’deki gayrimenkul alımları oluşturmuştur. 2003 yılından itibaren artış gösteren doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve gayrimenkul alımları, 2006 yılında sırasıyla 17,2 ve 2,9 milyar dolar, 2007 yılında ise 19,1 ve 2,9 milyar dolar seviyelerinde gerçekleşmiştir.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü UNCTAD tarafından hazırlanan 2009 Dünya Yatırım Raporu’na göre 2008 yılında en fazla uluslararası doğrudan yatırım çeken ilk 5 ülke ABD, Fransa, Çin, İngiltere ve Rusya olmuştur. Türkiye çektiği 18 milyar dolarlık uluslararası doğrudan yatırım ile en çok yatırım çeken ülkeler arasında 2007 yılında 25. sırada iken 2008 yılında 20. sıraya yükselmiştir. Gelişmekte olan ülkeler arasındaki sıralamada ise 2008 yılında 9. sırada yer almıştır. Ancak, 2008 yılında dünya sıralamasında yükselmesine rağmen, krizin etkilerinin yılsonunda derinleşmesi nedeniyle uluslararası doğrudan yatırım girişlerinde düşüş meydana gelmiştir (YASED, 2009:1).

Tablo 1: 1995- 2009 Döneminde Uluslararası Doğrudan Yatırım ve Bileşenlere Göre Dağılımı
(Milyon Dolar)

	1995-2001 (Birikimli)	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
UDY Toplam	8,469	1,082	1,702	2,785	10,031	20,185	22,047	18,269	7,634
Doğrudan Yabancı Sermaye	8,469	1,082	704	1,442	8,190	17,263	19,121	15,332	5,814
Sermaye (Net)	8,469	566	556	888	8,134	16,982	18,394	14,698	5,667
Giriş	9,547	571	564	986	8,535	17,639	19,137	14,733	5,749
Çıkış	-1,078	-5	-8	-98	-401	-657	-743	-35	-82
Diğer Sermaye*	-	516	16	350	56	281	727	634	147
Gayrimenkul (Net)	-	-	998	1,343	1,841	2,922	2,926	2,937	1,820

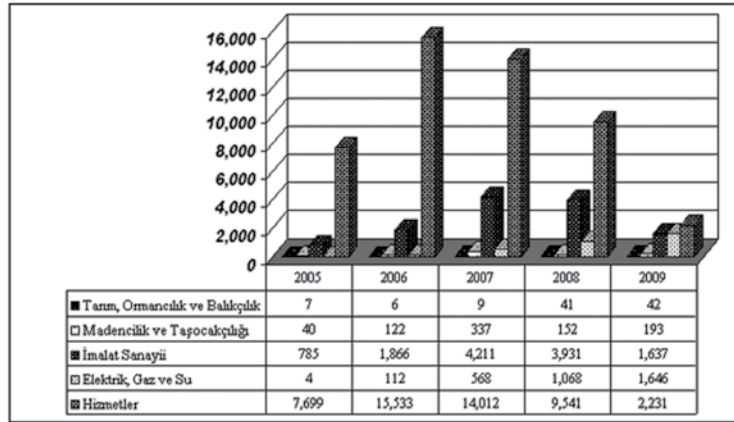
* Uluslararası Sermayeli Firmaların Yabancı Ortaklarından Aldıkları Kredi

Kaynak: TCMB

Küresel finansal kriz ortamının yarattığı likidite darlığı uluslararası doğrudan yatırımlar açısından aşağı yönlü bir trendi beraberinde getirmiştir. UNCTAD'ın geçici verilerine göre, 2008 yılında gelişmiş ülkelere yatırım girişleri %32,7 düşerken, gelişmekte olan ülkelere girişler %3,6 artmıştır. 2008 yılında krize rağmen dayanıklılık gösteren girişlerde 2008 yılı sonunda başlayan kötüleşme, 2009 yılında daha keskin düşüşler olarak karşımıza çıkmıştır (YASED, 2009:1). Uluslararası doğrudan yatırım girişleri 2009 yılında, 2008 yılına göre %58 oranında düşüş göstermiştir. 2009 yıl sonu itibarıyla de uluslararası doğrudan yatırım girişleri, 7,6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

ren girişlerde 2008 yılı sonunda başlayan kötüleşme, 2009 yılında daha keskin düşüşler olarak karşımıza çıkmıştır (YASED, 2009:1). Uluslararası doğrudan yatırım girişleri 2009 yılında, 2008 yılına göre %58 oranında düşüş göstermiştir. 2009 yıl sonu itibarıyla de uluslararası doğrudan yatırım girişleri, 7,6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 2: Türkiye’de Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişlerinin Sektörlere Göre Dağılımı
(2005-2009) (Milyon Dolar)

Kaynak: TCMB

Doğrudan uluslararası yatırım girişleri sektörel olarak incelendiğinde Grafik 2’de de görüldüğü gibi hizmetler sektörü 2005-2009 yılları arasında toplam yatırımlar içinde en yüksek orana sahip sektör olmuş ancak bu oran yıllar içinde azalmış, 2005 yılında toplam yatırımlar içindeki payı %90 seviyesinde iken 2009 yılında %39 seviyesine gerilemiştir. Aynı dönemde enerji sektöründe girişler artış göstermiş, 2005 yılında toplam yatırımlar içinde %0.05’lik bir orana sahipken 2009 yılında %29’luk seviyeye yükselmiş ve bu süre içinde ilk kez imalat sektörünü geçmiştir. Yine aynı süre zarfında imalat sektörünün de toplam yatırım-

lar içindeki payı yükselmiş, 2005 yılında %9 olarak gerçekleşen oran, 2009 yılında %28 seviyesine gerçekleşmiştir. Buradan, Türkiye’ye giren doğrudan yabancı sermayenin, büyük çoğunlukla ülke ekonomisine daha fazla katkıda bulunacak üretim sektöründe değil, hizmet sektöründe olduğu sonucu çıkmaktadır.

2009 yılındaki krizin etkisi en çok hizmetler ve imalat sektörleri üzerinde kendini göstermiştir. 2008 yılına kıyasla 2009’da söz konusu sektörlerde gerçekleşen yatırım oranlarında sırasıyla %77 ve %58’lik bir düşüş yaşanmıştır. Enerji sektö-

ründe gerçekleşen yatırımlarda ise yaşanan küresel krize rağmen %54’lük bir artış görülmüştür. Bu artış özellikle enerji sektöründe daha önceki yıllarda gerçekleşen anlaşmaların devam eden ödemelerinin 2009 yılındaki girişlerinden kaynaklanmaktadır.

2009 yılında Türkiye’ye en fazla uluslararası doğrudan yatırım girişini sağlayan ülkeler Hollanda, Avusturya, Fransa, Lüksemburg ve Almanya olmuştur (Bkz. Tablo:2). Bölgeler itibari ile bakıldığında, Türkiye’ye uluslararası doğrudan yatırım girişlerinin başlıca kaynağı olan Avrupa ülke-

lerinin geçtiğimiz iki yılda bir miktar düşen payı, 2009 yılında tekrar yükselerek %85 olmuştur (YASED, 2010: 2-3). AB ülkelerinin 2005’den 2009’a tüm yıllarda yatırımlarda ilk sırada bulunduğu görülmektedir. 2006 yılı itibariyle toplam 17,6 milyar dolar uluslararası sermayeli firmanın ülke gruplarına göre dağılımına bakıldığında AB ülkeleri 14,5 milyar dolar ile yine ilk sırada yer alırken, onu Asya ülkelerinin ve ABD’nin izlediği görülmektedir. 2004 yılına kadar hiç yatırım yapmayan Afrika, Orta ve Güney Amerika, Karayipler, Avustralya gibi bölgelerden 2005 yılı itibariyle sermaye girişi başlamıştır.

Tablo 2: Doğrudan Uluslararası Yatırım Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı
(Milyon Dolar)

Ülke	2005	2006	2007	2008	2009
AB Ülkeleri	5,006	14,489	12,601	11,051	4,569
Almanya	391	357	954	1,211	387
Fransa	2,107	439	367	679	593
Hollanda	383	5,069	5,442	1,343	847
İngiltere	166	628	703	1,336	333
İtalya	692	189	74	249	282
Diğer AB Ülkeleri	1,267	7,807	5,061	6,233	2,127
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB Hariç)	1,646	85	373	291	296
Afrika Ülkeleri	3	21	5	82	0
A.B.D.	88	848	4,212	863	236
Kanada	26	121	11	23	52
Orta -Güney Amerika ve Karayipler	8	33	494	60	16
Asya	1,756	1,927	1,405	2,361	568
Diğer Ülkeler	2	115	36	2	12
TOPLAM	8,535	17,639	19,137	14,733	5,749

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Türkiye’ye gelen yabancı sermayenin bir diğer göstergesi yabancı sermayeli şirketlerin yatırımlarına verilen teşvik belgeleridir. Yabancı yatırımlara verilen teşviklerle ülkeye daha fazla yatırım çekilmeye çalışılmaktadır. Aşağıdaki Tablo 3’de yatırımlara verilen bu teşvik belgeleri ve buna bağlı meydana gelmesi öngörülen yatırımlar gösteril-

mektedir. Yabancı sermayeli şirketlerce yapılacak yatırımlar için 2005 yılında 199 adet teşvik belgesi düzenlenmişken, 2006 yılında 145, 2007 yılında ise 198 adet teşvik belgesi düzenlenmiş, bu süreçteki en yüksek belge sayısı 211 ile 2008 yılında gerçekleşmiştir. (Bkz. Tablo 3)

Tablo 3: Uluslararası Sermayeli Firmaların Yatırımlarına Verilen Teşvik Belgeleri

	2005	2006	2007	2008	2009
Belge Adedi	199	145	198	211	183
Toplam Yatırım Tutarı* (Milyon \$)	3,266.7	1,721.5	3,917.7	5,394.4	10,810.0
Toplam Yatırım Tutarı* (Milyon TL)	4,415.0	2,516.5	5,187.0	7,152.8	16,653.2
Yabancı Ortak Payı	51.7	36.1	49.1	50.2	62.2

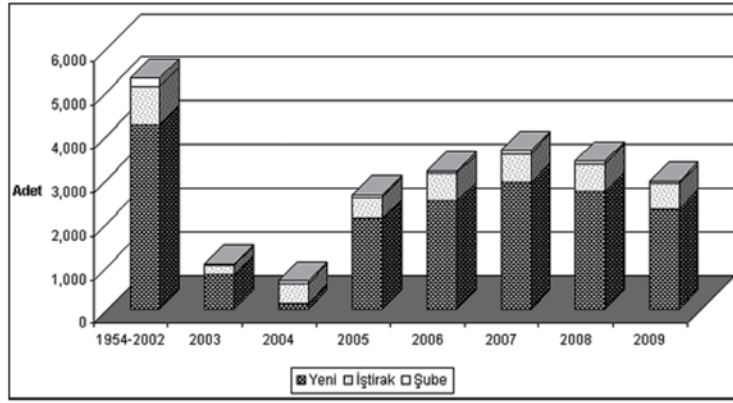
* Yabancı sermayeli firmalara düzenlenen yatırım teşvik belgelerinin öngörü değeridir.

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

2003 yılında 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ile Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların özendirilmesi, yabancı yatırımcıların haklarının korunması, uluslararası standartlara uyulması, izin ve onay sisteminin bilgilendirme sistemine dönüştürülmesi ve tespit edilen politikalar yoluyla doğrudan yabancı yatırımların artırılması amaçlanmıştır (TİSK, 2004:33-35). Kanunun yürürlüğe girmesiyle, kurulan yeni şirket sayılarında hızlı bir artış gözlenmiş ve 2003 yılında yabancı sermayeli şirket sayısı bir önceki yıla

oranla 2 kattan daha fazla artmıştır. 2003 yılından itibaren artışlar devamlılık kazanmıştır. Meydana gelen bu artışlarda daha çok piyasaya yeni giriş yapan şirketlerin etkisi olmuştur. Grafik 3’de de görüldüğü gibi 1954 yılından 2002 yılına gelindiğinde birikimli olarak 5294 olan şirket sayısı 2005–2009 yılları arasında büyük bir patlama göstermiş ve 2009 yılı sonunda yaklaşık 50 yıllık birikimin 3,5 katı bir artış ile 18.720’ye yükselmiştir. Bu gelişme yasal düzenlemelerin yabancı sermaye çekmedeki önemini göstermektedir.

Grafik 3: Kuruluş Türlerine Göre Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Sayısı

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

2009 yılı sonu itibarıyla Türkiye’de 24.014 adet uluslararası sermayeli şirket faaliyette bulunmaktadır. Bu şirketlerin 18.230 adedi uluslararası sermayeli şirket ve şube kuruluşu, 4.488 adedi ise yerli sermayeli şirketlere yapılan uluslararası sermaye iştirakidir.

5. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Arttırmaya Yönelik Faaliyetler

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına sağlanan teşvikler yatırımların yönünü, miktarını, zamanlamasını, bölgesini ve niteliğini belirleyen temel faktörlerden biridir. Ülkeler vergi maliyetlerini düşürerek sermayeyi kendilerine çekmeye çalışmaktadırlar. Teşvikler sermayenin maliyetini azalttığı ölçüde yatırımlar üzerinde etkili olmaktadır. Uluslararası alanda sermaye hareketlerinin artışına paralel olarak yatırımlardan daha fazla pay almak için ülkeler birbirleriyle rekabet etmektedirler. Bunun sonucunda teşvik amaçlı kullanılan araçların sayısı ve uygulama biçimi genişlemiştir (Duran, 2003:99-100).

Türkiye’de 1954 yılındaki 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu’na rağmen o yıllarda

yaşanılan siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar, bürokratik engeller, yetişkin emek gücü azlığı ve alt yapı eksiklikleri gibi nedenlerle 1980 yılına kadar yeterli düzeyde yabancı sermaye girişi sağlanamamıştır (Oksay, 1998). 24 Ocak 1980’deki ekonomik istikrar tedbirleri ile ekonomi dışı açılmış ve yabancı sermaye teşvik edilmeye çalışılmış, bu tarihten sonra 1980-2000 döneminde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında belirgin bir artış gözlenmiştir. 2003 yılı ve sonrası dönemde ise, yapılan mevzuat değişikliği, sağlanan siyasi ve makroekonomik istikrar ve Avrupa Birliği ile başlayan müzakere süreci doğrultusunda doğrudan yabancı sermaye girişleri ciddi ölçüde artmıştır (Şen ve Saray, 2010:29).

Türkiye’de yatırım ortamını iyileştirmeye yönelik mevzuat ile ilgili çabaların yanı sıra vergiler de sağlanan teşvikler kadar önemli bir unsurdur. 2005 yılında kurumlar vergisinin %20’ye düşürülmesiyle bu alanda önemli bir değişiklik yapılmıştır. Kademeli olarak %33’ten %30’a daha sonra da %20’ye çekilen kurumlar vergisi OECD ülkeleri içindeki en düşük oranlar arasında yer almaktadır. 2009 yılı itibarıyla OECD ülkeleri içinde en düşük kurumlar vergisi oranları sırasıyla, %8.5 ile İsviçre, %12.5 ile İrlanda, %15 ile İzlanda, %17 ile

Şili, %19 ile Polonya, Slovakya ve Kanada, %20 ile Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Türkiye’dir (OECD:2009). Fakat Türkiye’nin temel sorunu kurumlar veya gelir vergisinden ziyade dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının yüksek olmasıdır. Doğrudan vergiler gibi dolaylı vergiler de firmalar için önemli bir maliyet unsurudur. Vergi Denetmenleri Derneği’nin (2007) “Kamu Giderlerinin Finansmanı, Kayıtdışı Ekonomi ve Vergi Denetimi” raporunda bu oranın OECD ülkeleri için %30 civarında olduğu belirtilmektedir. Türkiye’de ise bu oran %70 civarındadır. Türkiye’den sonra en yüksek oran %30.2 ile Finlandiya ve Avustralya’ya aittir, bu oran ABD’de ise %17.6 olarak gerçekleşmiştir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının önündeki bir diğer engel olan çifte vergilendirmenin (gelirin hem elde edildiği ülkede, hem de geliri elde edenin kurulu olduğu ülkede ayrı ayrı vergilendirilmesi) önüne geçilmesi amacı ile Türkiye’nin imzalamış olduğu 71 adet uluslararası anlaşma bulunmaktadır. Bu anlaşmalara ek olarak ülkeler arasında sermaye ve teknoloji akımını arttırmak ve karşılıklı yatırımların ev sahibi ülkenin hukuki düzeni içinde tabi olacağı unsurları tespit etmek amacıyla Türkiye 81 ülke ile Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmaların günümüz ihtiyaçlarına göre tekrar müzakere edilmesine başlanmış olup, sayılarının da önümüzdeki dönemde daha da artırılması hedeflenmektedir (Hazine Müsteşarlığı, 2010:101-104).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, yaşam standardı, eğitim düzeyi, yabancı dil konuşma oranı, doğal kaynaklar, iç piyasadaki rekabet koşulları, vasıflı işgücü piyasasının varlığı, sendikalaşma, yasal mevzuat, iş ahlakı, genel güvenlik durumu gibi kriterlerden de etkilenmektedir. Bu çerçevede, Türkiye hem ulaşım, enerji ve yeterli teknolojik alt yapıya, hem de insan kaynakları açısından yabancı yatırımcı için cazip koşullara sahiptir. İyi eğitim görmüş bir yönetici sınıfı ve dinamik bir insan gücüne sahiptir. İşgücü maliyetleri ve diğer üretim faktörleri de diğer ülkelere göre nispi olarak ucuzdur (Güven, 2008:95).

2009 yılında yaşanan küresel finansal kriz, dünya ekonomisinin diğer alanlarında olduğu gibi yatırım ortamı ile ilgili çalışmalar üzerinde de etkili olmuştur. Ekonomik krizin çok uluslu şirketlerin yatırım kararlarını ve kaynaklarını olumsuz et-

kilediği bu dönemde kriz ve yatırım ortamı ilişkisi ön plana çıkmıştır (Hazine Müsteşarlığı, 2010:85). Bu doğrultuda meydana gelen değişiklikler Türkiye’yi de etkilemiş yatırım teşvik sisteminin yeniden düzenlenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu amaçla 2008 yılında başlatılan çalışmalar 2009 yılında sonuçlandırılarak Temmuz ayından itibaren uygulamaya konulmuştur. Uygulamaya konulan yeni teşvik sisteminin hedefleri arasında bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması, rekabet gücünün artırılması, teknoloji ve Ar-Ge içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımlara destek verilmesi yer almaktadır. Teşvik oranlarının bölgesel, sektörel ve büyük proje bazında farklılaştırılarak uygulanması esasına dayanan yeni sistemin temel teşvik unsurları sırasıyla vergi indirimi, sosyal güvenlik primi işveren hissesinin Hazine tarafından karşılanması, faiz desteği, yatırım yeri tahsis, KDV istisnası ve Gümrük Vergisi muafiyetidir. Sistemin uygulanmaya başlandığı 2009 yılının Temmuz ayından Aralık sonuna kadar Ocak – Haziran dönemine göre belge adedi %35’lik artışla 78 adetten 105 adede, yatırım tutarı %51’lik artışla 4,3 milyar dolardan 6,5 milyar dolara, öngörülen istihdam ise %46 artışla 7.311 kişiden 10.659 kişiye ulaşmıştır (Hazine Müsteşarlığı, 2010:51-53).

SONUÇ

Türkiye, 1980’li yıllardan sonra dünya ülkeleriyle bütünleşme yoluna giderek pazarını dışa açık bir ekonomiye dönüştürmüş, yabancı sermayeyi teşvik ederek yatırımcılar için çekici bir ülke haline gelmiş ve bu doğrultuda ülkeye giriş yapan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında büyük oranda artışlar meydana gelmiştir. Yatırımlardaki bu artışlar özellikle 2003 yılındaki yasal değişikliklerden sonra daha da hız kazanmıştır.

Küreselleşmenin etkisi ile birlikte yabancı yatırımlar, ülkelerin büyüme performanslarına, işsizlik oranlarına, refah seviyelerine ve küresel rekabet gücünü artırma hedeflerine etki eden önemli bir unsur haline gelmiştir. Özellikle, gelişmekte olan ülkeler yüksek büyüme oranlarını yakalamak, işsizliği azaltmak ve teknolojik gelişmeyi sağlayarak ekonomik kalkınma amacına ulaşabilmek için daha fazla yatırıma ihtiyaç duymaktadırlar. Bu doğrultuda ülkeler, gerek yerli yatırımları arttırmak gerekse uluslararası doğrudan yatırımlardan daha fazla pay alabilmek için yeni stratejiler geliştirmeye başlamışlardır. Yatırımın önünde-

ki idari ve bürokratik engellerin kaldırılması, karşılaştırmalı iş yapma süresinin azaltılması ve maliyet açısından rekabet gücü yüksek yatırım ortamlarının oluşturulması bu stratejilerin başlıcalarıdır. Yabancı sermaye yatırımlarının seviyesi, ülkedeki politik ve ekonomik istikrar, yasal çerçeve ve alt yapı gibi unsurları içeren yatırım ortamının kalitesi ile doğru orantılı olarak görülmektedir (Hazine Müsteşarlığı, 2010:85).

Türkiye ekonomisinin son yıllarda karşı karşıya kaldığı en önemli iki sorun cari işlemler açığı ve işsizliktir. Bu doğrultuda her iki sorun üzerinde de olumlu etki yaratabilecek doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye çekilmesi büyük önem arz etmektedir (Soydal, 2006:601). Bu yatırımlar ekonomik büyümeye doğrudan etki ettiği, istihdama katkı sağladığı ve portföy yatırımlarına göre ülkeyi kısa sürede terk etme riski taşımadığı için tercih edilmektedir. Bu yatırımlar sermayenin yanı sıra getirecekleri teknoloji ve yönetim bilgisi, uluslararası pazarlardaki deneyimler, yeni tesis kurarak sağladıkları istihdam olanakları ile ülkemizin ihtiyaç duyduğu eksikleri tamamlayacaklardır. Artan üretim sonucunda ise gayri safi milli hasıla olumlu yönde etkilenecek ve büyüme hızı artacaktır (Candemir, 2009:673).

Küresel kriz tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de belirsizlikleri artırmış, artan belirsizlik ise hem güven ortamını, hem de ileriye dönük beklentileri olumsuz etkileyerek yatırım ve tüketim kararlarının ertelenmesine ve ekonomik aktivitenin ciddi oranda yavaşlamasına neden olmuştur (DPT, 2009:4). Türkiye’nin ekonomik kalkınma hedeflerini gerçekleştirebilmesi için ülkemize daha çok yatırım yapılması gerekmektedir. Yatırımlar olmadan kalkınma ve üretim miktarında artış sağlanamaz. Bu nedenle gerek işsizliğin önlenmesi ve gerekse kalkınma hedefleri doğrultusunda küresel krizden çıkış ile birlikte artması beklenen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkemize daha yüksek oranlarda çekilmesi hedeflenmelidir. Bu sayede işsizliğin kalıcı bir şekilde azaltılması ve diğer makro ekonomik hedeflerin tutturularak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından arzu edilen getirinin sağlanması mümkün olacaktır.

Kaynakça

AKTAN, Coşkun Can ve Hüseyin Şen; (1999), “Globalleşmenin Boyutları”, Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye, TOSYÖV Yayınları, Ankara, <http://www.canaktan.org/yeni-trendler/globalesme/boyutlar.htm>, 24.03. 2010.

ALKİN, Erdoğan; (2001), “Büyüme-İstikrar-Yabancı Sermaye İlişkisi”, Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye, TCMB İnsan Kaynakları Genel Müd. Eğitim Müd., Yayına Hazırlayan: Ali Tarhan, Ankara, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/buyumeistikrar_yabser.doc, 22.05.2010.

BERKSOY, Taner, A.Suat Doğruel ve Fatma Doğruel; (1989), Türkiye’de Yabancı Sermaye, Türkiye Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul.

CANDEMİR, Aykan; (2009), “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler”, Ege Akademik Bakış, Sayı: 9 (2), ss.659-675.

CÖMERT, Faruk; (1996), Türkiye’de Yabancı Sermaye Girişinde Özelleştirmenin Rolü, Etkisi ve Değerlendirmesi, Hazine Müsteşarlığı Yayınları, Ankara.

ÇAPRAZ, İlkay ve İpek Demircioğlu; (2003), Türkiye’den Yurtdışına Doğrudan Sermaye Yatırımları ve Türk Yatırımcıları, İTO Yayınları No: 2003-14, İstanbul.

DEMİRCAN, Daim; (1971), Türkiye’de Yabancı Sermaye, Dilek Matbaası, İstanbul.

DPT; (2000), VIII. 5 Yıllık Kalkınma Planı, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyon Raporu, DPT:2514, ÖİK:532, Ankara.

DPT; (2009), Orta Vadeli Program 2010-2012, Ankara, <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC44FF9DE332CC3B51>, 12.11.2010.

DURAN, Mustafa; (2003), Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları, Hazine Müsteşarlığı, Sayı:33, Ankara.

ERCAN, Fevzi; (1988), “İleri Teknolojilerin İnsangücüne ve İstihdam Sorunlarına Etkileri: Yeni Sorunlar mı? Çözüm Yolları mı?”, Teknolojik Gelişme Karşısında İşgücünün Eğitim, Uyum ve İstihdam Sorunları Sempozyumu, M.P.M. Yayınları, Ankara.

EĞİLMEZ, Mahfi ve Ercan Kumcu; (2004), Ekonomi Politikası, Remzi Kitabevi, 7.Basım, İstanbul.

GÜVEN, Yılmaz; (2008), “Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Analizi ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı: 3(1), ss.75-97.

HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI; (2006), Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2005 Yılı Raporu, Ankara.

HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI; (2010), Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2009 Yılı Raporu, Ankara.

HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI; (1980-2003), Türkiye’de Yıllara Göre Yabancı Sermaye Yatırımları, <http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous?NavigationTarget=navurl://ece24785e13b51af18464d81e80b65f0&LightDTNKnobID=1728274996>, 12.11.2010.

İYİBOZKURT, Erol; (1995), Uluslararası İktisat Teori ve Politika, Ezgi Kitabevi Yayınları, 3.Baskı, Bursa.

KARABALIK, Hakan; (1998), “Orta Avrupa Ülkelerinde Yabancı Sermaye Yatırımları ve Özelleştirme”, Dış Ticaret Dergisi, Sayı:9, <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/Tanitim>

KoordinasyonDb/oratsayi9.doc, 20.12.2009.

KARLUK, Rıdvan; (1983), *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları*, İTO Yayınları, İstanbul.

KARLUK, Rıdvan; (1996), *Uluslararası Ekonomi*, Beta Yayınları, 4.Basım, İstanbul.

KARLUK, Rıdvan; (2001), “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Katkısı”, *Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye*, Hazırlayan: Ali Tarhan, TCMB Eğitim Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

MINİBAŞ, Türkel; (1989), *Az Gelişmiş Ülkelerde Kalkınmanın Finansman Politikaları ve Türkiye*, İ.Ü. Yayınları, Yayın No:3542, İstanbul.

OECD; (1999), *Benchmark Definition Of FDI, Third Edition*.

OECD; (2009), *Taxation of Corporate and Capital Income*, www.oecd.org/dataoecd/26/56/33717459.xls, 12.11.2010.

OKSAY, Suna; (1998), “Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde, Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek, Değerlendirilmesi”, *Dış Ticaret Dergisi*, Sayı:8, www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/.../cokulussayi8.doc, 19.04.2010.

ÖZYILDIZ, R. Hakan; (1998), “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarında Karar Alma Prosedürü”, *Hazine Dergisi*, Sayı:11, <http://www.econturk.org/hazine13.pdf>, 25.05.2010.

SEYİDOĞLU, Halil; (1994), *Uluslararası Finans*, Güzem Yayınları No:8, İstanbul.

SEYİDOĞLU, Halil; (2001), *Uluslararası İktisat*, 14.Baskı, Güzem Yayınları, İstanbul.

SOYDAL, Haldun; (2006), “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Verimlilik Analizi: Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 16, ss.577-604.

ŞEN, Ali ve Ozan Saray; (2010), “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Etkisi: Panel Veri Analizi”, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, Prof. Dr. Alaeddin Yavaşca Özel Sayısı, ss.22-30.

TERLİKSİZ, Levent; (1998), *Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye*, YASED Yayınları No:33, İstanbul.

TUNCA, Zafer; (2002), “Uluslararası Doğrudan Yatırımlar, Küreselleşme ve Türkiye”, *İstanbul Sanayi Odası Dergisi*, Sayı:432, İstanbul, ss.26-28.

TUNÇSİPER, Bedriye ve Şakir Sakarya; (2004), “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve İMKB İmalat Sanayindeki 500 Büyük Firma Üzerine Bir İnceleme”, *Geleneksel Finans Sempozyumu 2004; Uluslararası Piyasalarda Finansal Entegrasyon Sempozyumu*, İstanbul, http://bsy.marmara.edu.tr/TR/sempozyum_bildirileri/BEDRIYE%20TUNCSIPER-SAKIR%20SAKARYA_83-93_.pdf, 26.04.2010.

URAS, Güngör; (1986), “Türkiye’de Teknoloji Transferi Konusunda Uygulama ve Uygulamada Ortaya Çıkan Sorunlar”, *Teknoloji Transferi ve Türkiye*, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları, No:5, İstanbul.

ÜLGER, İrfan K.; (1988), *Dünya’da ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentileri*, YASED Yayını.

TİSK; (2004), XXVII. Genel Kurul Çalışma Raporu, Yayın No:250, Ankara.

YASED; (2009), *UNCTAD Dünya Yatırım Raporu 2009*, İstanbul, http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/haberler/basin_bultenleri/Documents/UNCTAD2009-tr-17-09-2009.pdf, 22.05.010.

YASED; (2009), *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Değerlendirme Raporu*, İstanbul, <http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/Yayinlar/Documents/UDYRaporu-2009-ilkyari.pdf>, 23.04.2010.

YASED; (2010), *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2009 Yılı Sonu Değerlendirme Raporu*, İstanbul, <http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/Yayinlar/Documents/YASEDUDYRaporu-2009yilsonu-Subat2010.pdf>, 22.05.2010.

YILMAZ, Kamil; (2007), “Türkiye İçin Doğrudan Yabancı Yatırım Stratejisi’ne Doğru”, www.yased.org.tr/webportal/Turkish/Yayinlar/.../DYYStrateji-TR.pdf, 26.04.2010.